

УДК 378.147.227

Салій Т. М.

**ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОМПЛЕКСНОГО ПІДХОДУ ДО ПРОЦЕСУ
ВИВЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН СТУДЕНТАМИ
ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

Глибокі перетворення, що здійснюються на даний час в економіці України вимагають від сучасних закладів вищої освіти пошуку та використання більш ефективних методів професійного навчання майбутніх фахівців-економістів та маркетологів. Крім того слід відмітити, що в умовах значної конкуренції на ринку послуг вищої освіти, інновації у методиках навчання, більш досконалі методи підготовки фахівців підвищують рівень конкурентоспроможності вищого навчального закладу, адже саме інноваційна складова в умовах ринкової економіки є важливою умовою забезпечення конкурентних переваг організації і дуже актуальною на сьогодні.

Важливою проблемою у навчально-виховному процесі вузу є особистісна орієнтація професійної підготовки майбутніх спеціалістів, спрямована не тільки на засвоєння студентами знань, умінь, навичок і форм поведінки, а й на формування певної структури особистісних якостей. Важливо, щоб уже в процесі навчання студенти оволоділи системним баченням майбутньої діяльності, сприймали події як компоненти єдиної системи діяльності, яка включає пов'язані між собою напрямки роботи. Це положення визначає актуальність пошуку шляхів інтеграції змісту і форм професійної освіти, завдяки яким забезпечується формування інтегративних професійних якостей студентів – майбутніх фахівців [1].

За традиційних форм вивчення спеціальних дисциплін у діяльності студентів переважають виконавчі функції, немає реальної самодіяльності, студенти позбавлені можливості проявляти свої здібності, реалізовувати особистісні потреби. Їх пригнічує колективний егоїзм, коли потреби особи майже або повністю ігноруються. Праця студентів за традиційних форм її організації має певні ознаки примусу. Вона поєднується з одноманітними, спрощеними за змістом навчальними операціями, а тому не може пробудити ні нових, більш значущих соціальних мотивів, ні потягу до знань, ні вияву творчості. Отже, вона є малоефективним засобом формування професійних умінь студентів і не завжди являє собою раціональну форму організації їхньої навчально-пізнавальної діяльності.

Питання оптимізації процесу навчання розглядали в своїх працях такі вчені, як Драч І. І., Сидоренко В., Козловська І. М. та ін. Проте проблеми формування інтегративних професійних якостей майбутніх фахівців потребують подальшого наукового розвитку. Невирішеною частиною проблеми є відсутність комплексного підходу до процесу вивчення економічних дисциплін студентами вищих навчальних закладів.

Недостатність теоретичної розробки цієї проблеми обумовило вибір теми статті, її мету та завдання.

Дане теоретичне дослідження спрямована на пошук нових методів навчання, орієнтацію на винаходження шляхів оптимізації процесу навчання та контролю знань студентів, створення комплексних завдань, що моделюють справжні умови здійснення комерційної діяльності на прикладі існуючих чи уявних підприємств. Робиться акцент на формуванні креативного мислення у студентів, використання методів аналогій, що можна використати для формування системи наукових знань та практичних навичок.

Метою роботи є розробка комплексного підходу до процесу навчання спеціалістів у галузі економіки, що не тільки забезпечує системну інтеграцію теоретичних та практичних знань, але й здатні зацікавити студентів, використати нестандартні підходи до вивчення певних аспектів економічної діяльності.

Основною задачею сучасної вищої освіти має бути формування у майбутніх фахівців системних знань у певній галузі, можливості творчого мислення при вирішенні конкретних завдань, що встають перед фахівцями в організаціях. В першу чергу це стосується саме галузі економічних знань, адже конкурентні переваги підприємства це, звичайно, результат креативного підходу до підприємницької діяльності [2].

Підтверджується необхідність формування системного мислення студентів, що ґрунтується на інноваційних підходах у технології навчання спеціалістів з економіки. В якості технології навчання будемо розуміти визначений порядок, логічність і послідовність викладу змісту навчання відповідно до поставлених цілей. В якості інноваційної технології будемо розуміти методи, прийоми, операційні дії викладача, в результаті яких суттєво підвищується результативність та мотивація студента до навчального процесу.

Завдання навчальної дисципліни (а також її місце в навчальному процесі, очікувані результати дидактично обґрунтованої діяльності викладача й навчальної діяльності тих, хто навчається, узагальнений опис навчальних ситуацій у конкретних умовах вивчення певної дисципліни, формулювання суті дидактичних проблем і відомості щодо можливих шляхів їх вирішення в межах реалізації навчального плану, міждисциплінарні зв'язки тощо) мають ґрунтуватися на результатах аналізу цільової настанови та містити зрозумілі для тих, хто навчається, умови досягнення цілей навчальної дисципліни.

Слід зауважити, що результат навчання безпосередньо залежить від репродуктивної, творчої активності та пізнавальної самостійності студентів [3].

Серед основних проблем навчання сьогодні – недостатньо робиться у сфері методів навчання, які в основному базуються на пасивному запам'ятовуванні, у той час як активне вивчення, спрямоване на використання нещодавно отриманих знань на практиці, розвинуто погано.

Таке завдання потребує широкого використання у практиці вивчення економічних дисциплін цілої системи різноманітних методів активізації навчання [4].

Активізація навчання – багатофакторний комплексний підхід, який охоплює чималий проміжок часу, стосується всіх аспектів пізнавальної діяльності студентів і втілюється через систему різноманітних методів і прийомів. Активізація навчання – об'єктивна необхідність і досить складна проблема, зумовлена специфікою змісту економічних дисциплін і вимогами до фахівця-економіста.

Традиційно в системах професійного навчання зі студентів роблять «споживачів знань», які повинні дрібними порціями засвоювати методично оброблені знання. За такого підходу, який часто виправдовується браком часу, викладач проводить заняття, ставить запитання, а студенти приречені на роль пасивних слухачів, які, як правило, не спілкуються між собою і не виконують ніяких творчих завдань.

Активна модель навчання – це реалізація підходу, який стимулює пізнавальну активність і самостійність студентів. Слухач – «суб'єкт» навчання, який вступає в діалог з викладачем; мають місце проблемні та творчі завдання, самостійна робота тощо. Активізація – постійний процес управління діяльністю студентів, спонукання до енергійного, цілеспрямованого навчання, подолання спаду, пасивності й стереотипності [5].

Детальніше використання активних методів навчання в економічній освіті розглянуто на рис. 1.

У ході реалізації описаної технології навчання переорієнтовуються й перебудовуються всі форми навчальної діяльності студентів: лекції і семінари, організація самостійної роботи, система контролю й оцінювання студентів, заліків і іспитів, взаємини викладачів і студентів. Відповідно до цього нові підходи до активізації навчання студентів передбачають попереднє самостійне ознайомлення їх з основами теорії з теми та самоконтроль розуміння матеріалу; продуктивне засвоєння нормативного матеріалу під час традиційних аудиторних лекційних і практично-семінарських занять або самостійне його вивчення

за першоджерелами; інтегроване поєднання знань базових концепцій, положень, підходів до пояснення сутності економічних проблем; вияв причинно-наслідкових зв'язків та взаємозв'язків у економічних моделях та реальних ситуаціях, у ході дискусій, поглиблення знань та умінь у процесі виконання комплексних практичних задач.

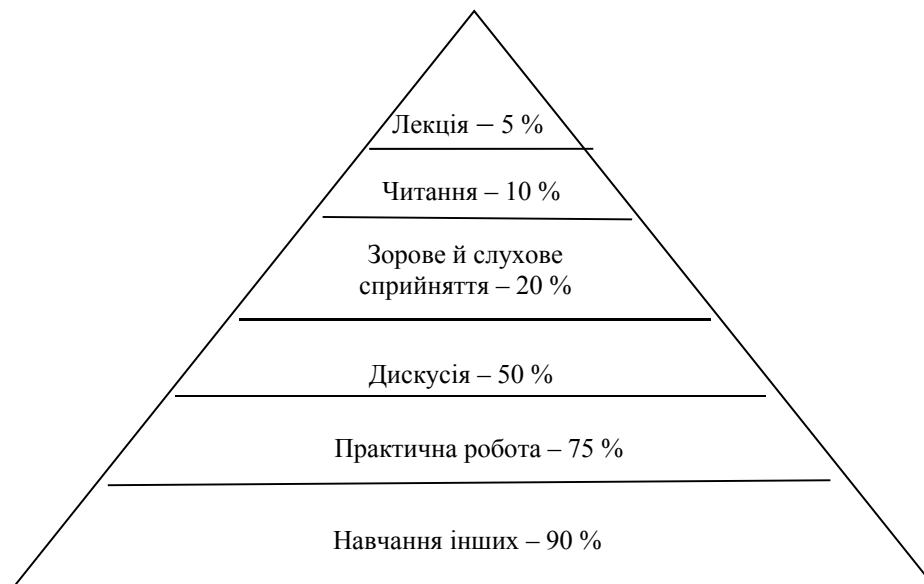

Рис. 1. Піраміда сприйняття різних методів навчання

У зв'язку з цим впроваджується сукупність методів активізації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фахівців при вивченні ними фахових дисциплін із використанням комплексного підходу (рис. 2):

Лекція – комбіноване заняття з використанням опорного конспекту.

Опорний конспект – письмовий текст, що систематично, коротко, логічно і зв'язно передає зміст основного джерела інформації, конспект, який має творчу форму. Опорний конспект кодує зміст інформації за допомогою поєднання графічних символів, рисунків, цифр, ключових термінів та понять).

Рольова гра (метод інсценізації) – метод навчання, який дозволяє моделювати різні виробничі ситуації, проектувати способи дій в умовах запропонованих моделей, демонструвати процес систематизації теоретичних знань за рішенням визначеної практичної проблеми. Слухачі безпосередньо задіяні в навчанні, вони беруть на себе ролі учасників подій.

Тематичне тестування – завдання стандартної форми, виконання якого допомагає виявити знання з певної теми, сформовані вміння та навички.

Семінар-дискусія – колективне обговорення спірного питання, обмін думками, ідеями між кількома учасниками, мета якого є виявлення відмінності в розумінні питання і в товариській суперечці встановити істину, прийти до спільної думки.

Аналіз управлінських ситуацій (CASEMETHOD) – один з методів активного навчання, який дає змогу наблизити процес навчання до реальної практичної діяльності спеціалістів та передбачає розгляд виробничих, управлінських та інших ситуацій, складних конфліктних випадків, проблемних ситуацій, інцидентів у процесі вивчення навчального матеріалу. Використання даного методу рекомендується для поглиблення знань із теми, установлення зв'язку теорії та практики, формування умінь слухачів аналізувати ситуацію, робити висновки, приймати відповідні рішення, вести конкретну продуктивну діяльність у нетипових або непередбачуваних ситуаціях.

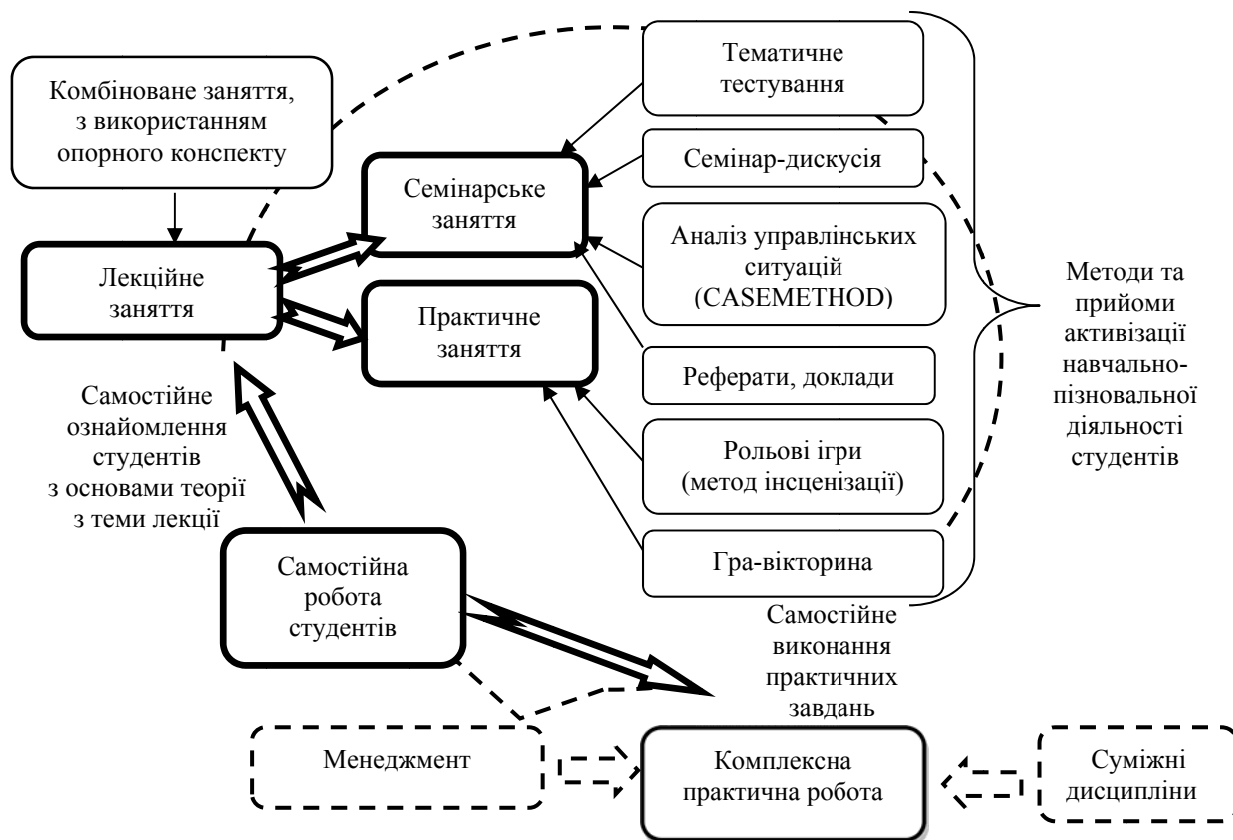

Рис. 2. Комплексний підхід до процесу вивчення економічних дисциплін

Гра-вікторина – заняття, яке проводиться методом навчальної вікторини, належать до типу занять узагальнення та систематизації знань. Вікторини можуть охоплювати зміст як теоретичних, так й практичних питань. Головною їхньою метою є повторення і закріплення вивчених теоретичних матеріалів з теми, формування пізнавального інтересу до вивчення дисципліни, розвиток умінь швидко реагувати в екстремальних обставинах, працювати в команді тощо.

Комплексна практична робота – самостійна творча робота, яка носить організаційно-економічний характер, відбиває рівень теоретичних знань і практичних навичок студента, його здатність до професійної діяльності як фахівця.

Особливе місце серед факторів активізації взаємодії в навчанні та підвищення якості економічної освіти посідає застосування комп'ютерних технологій у зв'язку з їхнім проникненням в усі сфери економічної діяльності. Основною метою цих технологій є гарантоване досягнення повноти контролю та якості самостійної роботи студентів, доповнення технологічного процесу навчання, забезпечення максимального ефекту поглиблення знань [6].

В описаній технології навчання, тобто комплексному підході, значно збільшується частка та важливість самостійної роботи студентів, що сприяє формуванню самостійності як особистісної риси та важливої професійної якості молодого людини, суть якої полягає в уміннях систематизувати, планувати, контролювати й регулювати свою діяльність без допомоги й контролю викладача. Для реалізації самостійної роботи в процесі вивчення навчальної дисципліни студенти виконують комплекс завдань різних типів відповідних рівнів складності [7].

Завданнями самостійної роботи є засвоєння певних знань, умінь, навичок, закріплення та систематизація набутих знань, їхнє застосування при вирішенні практичних завдань та виконанні творчої роботи. Самостійна робота дає можливість студенту працювати без спіху, не боячись негативної оцінки товаришів чи викладача, а також обирати оптимальний темп роботи та умови її виконання.

Отже, самостійна робота студентів потребує чіткої організації, планування, системи й певного керування (обсяг завдань, типи завдань, методичні рекомендації щодо їхнього виконання, аналіз передбачуваних труднощів, облік, перевірка та оцінювання виконаних робіт), що сприяє підвищенню якості навчального процесу. Успіх цієї роботи багато в чому залежить від бажання, прагнення, інтересу до роботи, потреби в діяльності, тобто від наявності позитивних мотивів.

ВИСНОВКИ

Під час проведення теоретичного дослідження виявлено, що найбільш продуктивно процес формування професійних вмінь майбутніх фахівців з економіки відбувається за умови застосування різноманітних методів активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів у їхньому оптимальному поєднанні.

Використання комплексного підходу в процесі вивчення економічних дисциплін дає змогу здійснити перехід до нетрадиційних форм організації діяльності. Застосовуючи різноманітні джерела знань та визначаючи необхідність гуманізації та індивідуалізації навчання, можна значно модифікувати контакти зі студентами в навчальній аудиторії. Це передбачає також збільшення самостійної інтелектуальної пошукової діяльності студентів та дає змогу формувати аудиторію з урахуванням потреб та мотивів слухачів. Даний підхід застосовується не тільки для глибшого розуміння та засвоєння, а й для використання отриманої інформації, що допомагає сформувати систему знань із даної дисципліни та включити її в масштабнішу систему міжпредметних зв'язків.

Застосування запропонованого підходу дає можливість розглянути безліч проблем практичної діяльності, які не мають однозначного вирішення, що також сприяє формуванню власної позиції в слухача, розвитку критичного мислення, уміння працювати самостійно.

Увесь процес навчальної діяльності проходить на позитивному емоційному фоні, що забезпечує підвищення ефективності співробітництва викладача та слухачів. При цьому викладач, проводячи заняття, стає не тільки джерелом інформації, скільки організатором усієї роботи, який спрямовує її в потрібне русло, створює сприятливий психологічний клімат у групі, коректує помилки. Роль викладача особливо зростає, коли студенти працюють в умовах ігрових моделей навчання. Це допомагає студентам творчо підходити до процесу навчання взагалі, сприяє розвитку вміння зіставляти альтернативні рішення, бачити неординарні способи розв'язання проблем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Сидоренко В. Фундаменталізація професійної підготовки як один із пріоритетних напрямів розвитку вищої освіти в Україні / В. Сидоренко, С. Білевич // *Вища освіта України*. – 2004. – № 3. – С. 35–41.
2. Драч І. І. Організація навчального процесу з розвитку творчого потенціалу студентів вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації: автореф. дис. канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / І. І. Драч. – К., 2005. – 20 с.
3. Проблеми інтеграції у сучасній професійній освіті : методологія, теорія, практика : монографія / І. М. Козловська, Я. М. Кміт ; за ред. І. М. Козловської та Я. М. Кміт. – Львів : Сполом, 2004. – 244 с.
4. Станкевичус Л. В. Інтегрований підхід у процесі вивчення фахових дисциплін майбутніми бухгалтерами у ВНЗ I-II рівня акредитації / Л. В. Станкевичус // *Теорія та методика управління освітою*. – 2010. – № 4. – С. 46–52.
5. Мариновська О. Моделювання навчальних занять на інтегрованій основі / О. Мариновська, Г. Бабійчук ; за ред. О. Мариновської. – Івано-Франківськ, 2002. – 136 с.
6. Ковальчук Г. О. Активізація навчання в економічній освіті : навч. посіб. / Г. О. Ковальчук. – Вид. 2-ге, доп. – К. : КНЕУ, 2003. – 298 с.
7. Григоренко Л. Самостійна робота як фактор підвищення ефективності підготовки майбутніх педагогів до професійної діяльності / Л. Григоренко // *Рідна школа*. – 2005. – № 8. – С. 22–24.